

11

HERCZEG ÁGNES

A Tihanyi Bencés Apátság kertjeinek és környezetének megújulása

LEKTOR | BALOGHNÉ ORMOS ILONA

FÉNYKÉPEK | WOLSKY ANDRÁS
KORZENSZKY RICHÁRD ATYA
HERCZEG ÁGNES
TAKÁCS EDVÁRD

A Tihanyi Bencés Apátság az elmúlt évben ünnepelte alapításának 950. évfordulóját. Az ünnepségre eltűntek a homok és kőkupacok, az állványok a templom, a rendház környezetéből és az udvarokról. Rend lett. A templom, a rendház, az udvarok és a tér megújult. Tihany az ország egyik leglátogatottabb pontja, amelynek középpontjában az apátság áll, s erről a pontról feltárulkozik a Balaton és a csodálatos balatoni táj. Tihany vonzerejét és titkát Dr. Korzenszky Richárd perjel a következőképpen fogalmazta meg: „A tihanyi apátságnak véleményem szerint nagyobb a szimbolikus jelentősége, mint a tényleges kulturális szerepe. Nem volt nagy hatású iskolája, a történelem viharai többször megszüntették a szerzetesi életet, a török korban végvár szerep jutott neki. Ugyanakkor nehéz elképzelni Magyarországot térképét a Balaton nélkül. A Balaton kék foltja a térképen elképzelhetetlen a benyúló félsziget nélkül. A félszigethez pedig elválaszthatatlanul hozzátartozik a két tornyú barokk apátsági templom, amelynek tizenegyedik

1 | A Tihanyi Bencés Apátság kvadruma

21

századi atemplomában – egyik legrégebb megmaradt magyar épületünk – egy Árpád-házi király, I. András sírja van. Alapítólevele a pannonhalmi főapátság levéltárában található. Európaiságot jelent a latin alapszöveg, sajátosságainkat bizonyítják a benne felbukkanó első magyar szavaink. Az oklevél egy nyugati keresztény szentegyház és monostort emeltet a Balaton fölé emelkedő félszigeten. Európaiság, magyarság, kereszténység: kultúránk gyökereit jelzik. Román ívek, oszlopok, barokk szobrok, oltárok, díszítések: a folyamatosságot jelentik meg az épített környezetben. Hozzá tehetjük joggal az épített környezet felújítását, a szimbolikus tartalmú kertépítést. A monostorok mindig

31

41

igazodási pontok voltak a környezetük számára. Tihany a magyarság számára szent helyé vált.”¹

1996-ban kaptuk a felkérést Dr. Korzenszky Richárd rendházfőnöktől, hogy a megújuló műemlék együttes kvadrumának kertépítészeti tervét készítsük el. Akkor még nem gondoltuk, hogy egy évtizedes történet kezdődik el. Az apátság külső és belső felújítása során nem csupán a kerengő udvar, hanem a déli teraszkert, a Rege udvar, a templom és rendház előtti tér és a felvezető út is átépítésre került. A kertek, udvarok kialakításánál sok szempontot kellett figyelembe venni, amelyek közül talán a legfontosabbak; megjelenítse a bencés rend szellemiségét és hagyományát, megfeleljen

a mai belső és külső használatnak, tartalmazza mindazokat a kertépítészeti elveket, amelyek a hazai és egyetemes kertművészet fejlődéstörténetéhez köthetők, illeszkedjen az épület építészeti, műemléki adottságaihoz, anyaghasználatában pedig a minőség és az időállóság tükröződjön.

A kvadrum a szakrális építészetben, a kertművészetben a kiemelt szimbólumot hordozó tér. A tervezési munkát ezért kutatás előzte meg. Megvizsgáltuk e kerttípus kialakulásának előzményeit, kultúrtörténeti összefüggéseit, a bencések szerepét a táj- és kertművelésben. Nem gondolkodhattunk rekonstrukcióban, hiszen a kert múltjára vonatkozó használható

51

nyom nem maradt fenn. Más magyarországi bencés apátságok kertjeiről sincsen sok ismeretünk. Következtetni tudunk csak arra, hogy Szent Benedek regulájára épülő renkházak hazánkban is, hasonlóan Európa többi szerzetesi központjához, a falon belül kertekkel rendelkeztek. I. András királyunk által, 1055-ben alapított tihanyi monostorról ábrázolás legkorábról csak a 16. századból maradt fenn. A fallal körülvevett, erődített monostor közepén helyezkedett el a templom és hozzá csatlakozó renkház. Sem a külső, sem a belső kertekről ábrázolás nem őrződött meg. A kerengőudvar egyetlen máig fennmaradt eleme a vízgyűjtő. Egy 19. századi tihanyi helyszínrajzon a belső udvarban

kertkialakításra utaló formákat vélhetünk felfedezni. A tihanyi apátság tulajdonában lévő szerzetesi úti fűzet egy ceruzarajzán a „quadratura” alaprajzát ábrázolja a szerző. A kerttervezés e korszak kertépítészeti stíluselemeit jeleníti meg a kvadrum szűk belső terében. Kacsaringós utak osztják fel a feltételezhetően gye- és növényággal borított felületet, a burkolt tereken padok, asztalok találhatóak, a kút helyén pedig egy négyzet alapterületű forma.

A hosszas előkészület a kutatásból, Richárd atyával, a műemlékvédelem kiváló építészével és felügyelőasszonyával, Németh Katalinnal és a területen dolgozó szakemberekkel folytatott sok-sok beszélgetésből állt. Végül meg-

61

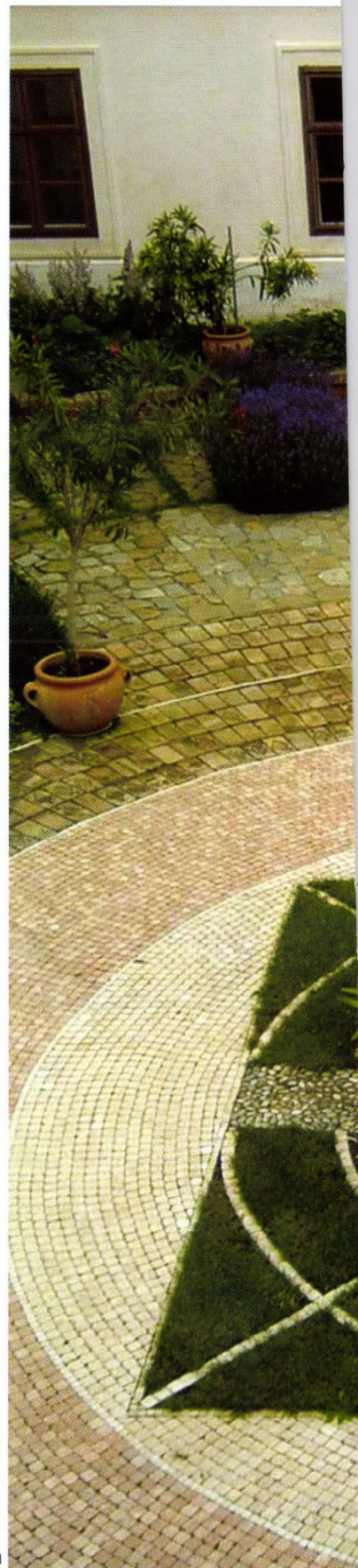
71

fogalmazódott a kvadrum mai, tihanyi jelentése. A kert összekötő kapocs a makrokozmosz és mikrokozmosz között. Szimbóluma a paradicsomi állapotnak az isteni, teremtett és az ember által megművelt, létrehozott földi térnek. Mai tudatunk a középontba a Napot helyezi. A Nap ősidők óta az élet és a pusztító erő jelképe. A Nap a kozmikus intelligencia, amely megnyilatkozik Jézus Krisztus isteni természetében. A keresztény hit és hagyomány párhuzamot von Krisztus és a Nap között. A kert a kút köré szerveződik, amely az eredeti ciszterna helye, s amely nem az udvar geometriai közepe. Mára csak a kút nem készült el a tervezett formában. Fedőrácsa fényes sárgaréz Nap motívum lenne. A kút oldalán az éves ritmust megjelenítő csillagképek jelei. A tizenkét részből álló kút fehér márványába csillagformák mélyednek. A kút kávéjába vésett felirat „ORA ET LABORA” hirdeti a benedeki alapgondolatot, amely éves és napi ritmust ad az ember életének, egyensúlyt hirdetve a lelki élet, a szellemi és testi munka között. A Nap a kert kompozícióban a kút fölött helyezkedik el. A tűz és víz ellentétes elem, az ember életétől elválaszthatatlan. A víz az élet kezdete, az élet forrása, a megtisztulás eszköze, az újjászületés eleme az ember számára. János evangéliumában Jézus, mint az élő vizek forrása jelenik meg (Jn 4, 7-26). A keresztény közhit szerint Jézus megnyitotta a paradicsom megrekedt forrását az embereknek, hogy újjászülethessenek benne. A kút körül koncentrikus körökben, különböző terméskövekkel, téglával burkolt, gyepes és növényvel beültetett felületek a Nap körüli bolygópályákat jelképezik. A Merkúr, Vénusz köre után a Föld körén belül jelenik meg az a négy-szög motívum, amely a kertművészet történetében a paradicsom képe, világmodell, a kolostori kultúrában pedig mindezen jelentéstartamok keresztényi gondolattal ötvözött megjelenési formája a kolostorok kerengő udvarában. Mindezen szerkezetet kiemelt, téglából kialakított növényágak foglalják keretbe és választják el az épü-

lettől. A kvadrumban ilyen formában nem volt helye növényágynak, de fontosnak tartottam a belső udvarba megjeleníteni mindazokat a kultúrnövényeket, amelyeket az ember évezredek óta használ, s amelyek hasznát és használatát a bencések terjesztették el Európában és hazánkban. A mediterránumból származó és honos növények változatos kiültetése, a benapozottságot figyelembe véve gazdag színfoltja az udvarnak. Az apátság pecsétjével jelzett cserépedényekben elhelyezett délszaki növények a hely mediterrán karakterét tovább fokozzák. Az udvarba egy hársfát is ültettünk. Az alsótekeresi faiskolában választottuk ki az előnevelt nagy fát. Sok fejtörést okozott, hogyan tudunk egy koros fát az udvarba bevenni, de ez is megoldódott.

A következő lépés a déli kert kialakítása volt. A látogatók elől elzárt kert egyik fontos funkciója a szerzetesek és a vendégek parkolásának megoldása, valamint a közösség és az itt vendégeskedők számára közösségi tér kialakítása. A kert egy részét kiskockakövel burkoltuk, másik felét stabilizált gypburkolattal. A gyümölcsöskert jelleget díszkörték, a fal mellé ültetett kordonos körték, birs, gránátalma, eperfa adja. A rendház kőkapuján a jobb oldali angyalka kezében körtét tart, amely a keresztény ikonográfiában Krisztus szimbóluma.

A Rege udvar nyitott a látogatók előtt. A déli terasz és az udvar között lévő nagy szintkülönbséget áthidaló fal, Koris János építész által tervezett épületek – Rege kávézó, vendégház, kiállító terem, fedett-nyitott szín, – határozzák meg az udvar építészeti keretét. Richárd atya több funkciót jelölt meg az udvar használatára, legyen zeneudvar, itt tartózkodhatnak a Rege kávézóba érkezők, használhatják a vendégház lakói, a kiállítóteréből ide érkeznek a látogatók. Az udvar bevezető szakaszán sakktablaminatásan rakott bazaltandezit kiskockakő burkolatot, az épületbejáratok előtt téglaburkolatot alkalmaztunk. A belső udvar közepét

kavicsból kirakott, minden kultúrában megtalálható „életmag” motívum díszíti, amely köré vágott vászolyi kő került. Az udvart a burkolatba ültetett szilfák teszik árnyassá. Még a padok és egy Mária-kút elhelyezése várat magára. A kávézó festett reklámtábláit Horváth Nóra grafikusművész tervezte.

A templom és a rendház homlokzatának felújítása után kerülhetett sor a templom és a rendház előtti tér és a felvezető út rendezésére. Naponta több száz, ezer turista fordul meg itt, a rendház azonban nem látogatható. Itt a legfontosabb feladat a templom előtti tér vizuális és részben fizikai elhatárolása volt a rendház előtti udvartól. Ezért a rendház bejáratának eredeti szintjét visszaállítottuk (egy lépcsőjét a megelőző térrendezéssel feltöltötték), s a templom előtt nagyobb összefüggő vízszintes teret képeztünk. Az alapburkolat bontott bazalt kiskockakő, valamint szürkés-sárgás gránitkocka, különböző rakási módokban. A templom előtti térre a Balaton-felvidéken termett permi vörös homokkővet terveztük, de sajnos nagy lapokat ma képtelenség volt találni, legyártatni, ezért hasonló színű indiai homokkővet használtunk. A templom előtt Richárd atya tervei szerint, a burkolatban jelenik meg a kereszténység ősi szimbóluma, az egymásba fűződő három hal motívuma, amit kavicsból raktunk ki. A szintkülönbség találkozásánál került elhelyezésre Csíkszentmihályi Róbert szobrászművész szobra, amely a tihanyi alapítólevélnek emel emléket.

A felvezető út melletti támfal átépítésére is sort kellett keríteni. Terveink szerint itt a szokásos parkkialakítás helyett szőlővel, levendulával, körömvirággal, fűgékkel, mandulafával, gránátalmával beültetett kert idézi fel a bencések tájművelésének emlékét. Tihanytól és tájától elválaszthatatlan a szőlőművelés. A rendház kőkapuján a bal oldali angyalka kezében szőlőt tart, amely szintén Krisztus szimbóluma. Márk Gergely magyar rózsane-

mesítő magyar szentekről elnevezett rózsafajtái díszítik már ezt a kertrészt, a régi szőlőfajták gyűjteményének kiültetésére a jövőben kerül sor.

Még maradt néhány kisebb feladat, de a munka orozslánrésze elkészült. A tihanyi felújítási és építési munkák tanulságosak több szempontból.

Az itt eltöltött évek során megéltük az alázatos munka örömét, megtapasztaltuk a helyből és a helyet őrzőkből fakadó feltétel nélküli szeretet erejét. A rendteremtésben kétkézi munkával és lelkes jelenléttel legtöbbször Frici bácsiék kőműves csapata tett, ahogy őket mindenki nevezi itt. Frici bácsiék

Jegyzet

1 Beszélgetés dr Korzenszky Richárd perjellel, In: Országépítő 2005/4, 2.

Irodalom:

MacDougall.E.(szerk.) (1986) Medieval Garden. Washington

Rapaics R . (1932) A magyarság virágai. Kir.Magy.Természettud.Trs.kiadó, Budapest

Braunfels, W.(1969) Abendländische Klosterbaukunst. DuMont, Köln, 5

Söveges D. (1995) Szent Benedek Regulája. Pannonhalmi Főapátság
Herczeg Á. A bencések szerepe a kerttörténetben és tájalakításban In: Országépítő 2005/4, 5.

9 |

The Benedictine Abbey in Tihany celebrated the 950 year's formation anniversary of in the year of 2005.

Along with the renovation work of abbey's church and monastic quarters, the Abbey garden reconstruction were finished before for the celebration ceremony.

The cloister, the southern garden, the 'Rege' yard, the front square of the church and the monastic quarters were designed. During the planning and implementation work, we took in consideration the benedictine spiritual heritage, tradition, the landscape connections and art relic principles.

10 |

mindig pontosan és jókedvvel dolgoztak. Munkájukat szeretet, és a szakma, a feladat iránti elkötelezettség és alázat jellemezte. Hálás vagyok, és köszönöm, hogy részese lehettem ennek a történetnek, s köszönöm munkatársaimnak az együtt végzett munkát. A Pagony Táj-és Kertépítész Iroda munkatársai a tihanyi kertek tervezésében, rajzolásában, művezetésében, létesítésében: Takács Edvárd, Potyka Angelika, Busckó Balázs, Berta Attila, Kiss Tünde, Izmindy Réka, Szűcs Gábor.

11 |